recensio.net

Citation style

Bolom-Kotari, Sixtus : recension de : Matěj Spurný, Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech, Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, dans : Český časopis historický, 2019, 4, p. 1086-1089, DOI: 10.15463/rec.383869264

český
časopis
historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

jednotlivých prezidentů byly jejich hlavní cíle stejné: učinit z Francie pomocí ambiciózní diplomacie globálního aktéra, podporovat evropskou spolupráci a francouzskou (popřípadě francouzsko-německou) vůdčí úlohu v evropském projektu a prosazovat mezinárodní systém, který se opírá o více hráčů. Zkušenost posledního čtvrtstoletí k těmto cílům přidala ještě snahu regulovat globalizaci.

V samém závěru knihy opouští Bozo profesi historika a přemýšlí nad faktory, které mohou zahraniční politiku Francie zásadně změnit v budoucnu – ať už to jsou dlouhodobé problémy francouzské ekonomiky, obavy o životaschopnost Evropské unie nebo zvětšující se nerovnováha ve vztazích s Německem. Případné stoupence Marine Le Penové či zastánce frexitu však autor rozhodně nepotěší. Tvrdí, že Francie má šanci udržet si roli významného mezinárodního hráče jen v případě, že zůstane zachována funkční Evropská unie. Tento závěr lze číst zároveň jako vysvětlivku k tomu, proč v dubnu 2017 připojil autor knihy svůj podpis pod výzvu, v níž badatelé a vysokoškolští učitelé podpořili Emmanuela Macrona ve druhém kole francouzských prezidentských voleb.[12]

Vzhledem k celkové koncepci a nepříliš velkému rozsahu je recenzovaná kniha vhodná v prvé řadě pro ty, kdo se s francouzskou zahraniční politikou teprve seznamují. Pro odborníky, kteří znají další Bozovy monografie založené na pramenném výzkumu, může být hodnocená kniha cenná tím, že propojuje autorovy teze z jednotlivých knih a přináší jeho pohled na vývoj v 21. století. Znát Bozovy analýzy je dobré i proto, že jsou recipovány nejen ve Francii, respektive v Evropě, ale díky anglickým překladům spoluutváří obraz francouzské zahraniční politiky také v odborných kruzích ve Spojených státech.

Lucie Filipová

Matěj SPURNÝ
Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech
Praha, Karolinum 2016, 290 s., ISBN 978-80-246-3332-9.

Kniha na téma racionálně řízeného zániku a novostavby jednoho severočeského města v letech 1961–1987 by mohla být cennou regionální studií. Matěj Spurný, historik známý výzkumy sociálních dějin československého pohraničí, se vydal jinou cestou. Učinil z Mostu příběh takřka celosvětové „laboratoře modernity", zasazený do širokého kontextu modernistických utopií a jejich ne/naplňování na obou stranách tehdejší Železné opony (přesah přes standardní diskurs Západ–Východ je ovšem symbolický: autor bere okrajově v úvahu Brazílii s Indií). K tématům monografie patří mj. antropologie města, obnova

12 Výzva nazvaná *Des universitaires et chercheurs appellent à soutenir Emmanuel Macron* byla zveřejněna na blogu profesorky Natalie Petiteauové, http://petiteau-natalie.blogspot.com/2017/04/des-dizaines-duniversitaires-soutiennes.html (8. 8. 2019). Výzva byla publikována také na stránkách deníku Le Monde dne 26. 4. 2017.

území, těžba uhlí, sociální aspekty, socialismus. Není divu, že Nakladatelství Karolinum vydalo publikaci roku 2019 také v anglické verzi.[1]

Cenou za ambiciózní měřítko je občasné opakování týchž faktů v různých kapitolách a dílčí nepřesnosti. Zmiňme alespoň některé. Na s. 12 se objevuje tvrzení, že až do poloviny 19. století „nebyla národnost pro individuální ani kolektivní identitu důležitá". Pro rok 1790 autor v souvislosti se severočeským regionem hovoří o „Rakousku" (s. 98). Tápání se objevuje v oblasti památkové péče. Diskutabilní, minimálně příliš zobecňující, je hodnocení situace v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, charakterizované údajným důrazem na národní a historickou kontinuitu, konkrétně „vyhýbáním se demolicím cenných historických staveb", kde Československo „nebylo výjimkou" (s. 232). Na s. 187 – v souvislosti s tezí o „zcela oddělených agendách" památkové péče a ochrany přírody – chybí zhodnocení dopadů pokusu o propojení v krajských střediscích státní památkové péče a ochrany přírody (na základě památkového zákona z roku 1958; rozděleno od roku 1991). Mylná je datace zakládání památkových zón – „v sedmdesátých a osmdesátých letech" (s. 236). Ve skutečnosti byly první památkové zóny vyhlášeny roku 1990.[2]

Z hlediska dějin památkové péče je naopak cenné studium kořenů pojetí historického města jako nepřítele stojícího v cestě pokroku, jehož je v mnoha případech nutno zcela odstranit. Autor předkládá svědectví z dob meziválečné avantgardy (Le Corbusier či Karel Teige – „Naše města jsou příliš stará", srov. s. 145). Bylo by je ale možno dovést až k normalizační televizní produkci (seriál *Muž na radnici*, 1976, režie Evžen Sokolovský). U levicově orientovaných teoretiků zaujme požadavek řádu a podřízení jednotlivostí celku, ale i důraz na *hygienu* a potírání *špíny* v nejširším slova smyslu.[3]

Po druhé světové válce zesílil boj proti tradici zvláště v Německu s odůvodněním spojení minulosti s nacionálním socialismem. Jak vyzývali přední architekti, válkou zničené dědictví „nesmí být obnoveno v historickém slohu, může opět vzniknout jen v nové formě a v zájmu nových úkolů" (s. 137). Realizovaná řešení byla často kompromisem mezi tradicí a modernou, konzervativní kritika však v souvislosti s poválečnou rekonstrukcí hovoří o „druhé fázi likvidace německých měst".

V Československu docházelo k paradoxní situaci. Programové rozbíjení tradičních sociálních, ekonomických nebo kulturních vazeb bylo po roce 1948 spojeno s opačnými tendencemi v architektuře, totiž s vlnou tradicionalismu inspirovanou vlivy stalinské architektury. Návrat k modernismu, ideologicky opřený o Chruščovovo zavržení „kultu osobnosti" roku 1956, se mohl stát výrazem otevírání se myšlenkám ze Západu. Byla to

1 Matěj SPURNÝ, *Making the Most of Tomorrow. A Laboratory of Socialist Modernity in Czechoslovakia*, Praha 2019.

2 Srov. Památkově chráněná území – historie památkové ochrany, https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatkove-chranena-uzemi (1. 10. 2019).

3 „V určitých čtvrtích je tuberkulosa pevně usazena, zde snad by ani nestačilo bourat: lékaři se domnívají, že jen oheň by mohl vydesinfikovat tato pařeniště bacilů; snad budou jednou asanována šrapnely a plynovými bombami." Karel TEIGE, *Nejmenší byt*, Praha 1932, s. 58. V recenzované knize citováno na s. 145.

z velké části meziválečná avantgarda, která utvořila myšlenkové prostředí, v němž se na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století zrodila vize nového Mostu. Těsná vazba mezi průmyslem a architekturou charakterizovala podle autora celou poválečnou éru na Západě i Východě, bez ohledu na konkrétní ideologické trendy.

Demonstrativní památkářské akce pouze maskovaly celkový odstup od minulosti. Jedna z nich – spektakulární transfer děkanského kostela v Mostě po kolejích na periferii nového města – se stala ikonou celého mosteckého příběhu. O záchraně kostela bylo od poloviny sedmdesátých let sepsáno více studií než o zničení celého města. Příprava a realizace přesunu stavby přišly v době, kdy na Západě došlo ke změně paradigmatu. Okouzlení nekonečnými možnostmi budoucnosti, pokroku a vědecko-technické revoluce postupně vyprchávalo. Vystřízlivění doprovázelo všeobecné zklamání ze stavu konzumní společnosti, z ničení přírody a odlidštění civilizace. Normalizační režim nedokázal tyto vlivy ignorovat. Oficiální diskurs reálného socialismu v Československu sedmdesátých let proto nemohl být pouhou resuscitací budovatelského nadšení raných padesátých let. Staré recepty již nefungovaly. Na jejich místě vznikla syntéza inženýrské a technokratické mentality s humanistickým diskursem ohleduplnosti k dědictví minulosti. Symbolem takové syntézy se stal zachráněný mostecký kostel. Jím byla pomyslná hlavní položka vyčerpána a plány na přenášení dalších cenných památek starého města, zejména gotických domů, shledány nepotřebnými.

Zbourání města usnadňovala specifika severočeského pohraničí s poválečnou výměnou jeho obyvatelstva. Tím (neupevněný vztah k domovu, nedostatečné pouto sounáležitosti, malé ponětí o historických hodnotách města) si roku 1963 vysvětloval tehdejší ředitel litvínovského muzea, historik František Šmahel, že se plán likvidace starého Mostu nesetkává s žádným zaznamenatelným odporem místního obyvatelstva. Dále je třeba připočíst předchozí průmyslovou „tradici ošklivosti", po roce 1945 pak experiment celé „socialistické krajiny" bez minulosti – bez duchovního a náboženského ukotvení – připravované pro nového člověka. Matěj Spurný ukazuje likvidaci hmotné paměti místa jako předpoklad budoucích neřešitelných sociálních problémů.

Sociální inženýrství s úsilím o povznesení životních podmínek všech obyvatel bez rozdílu přitom mělo být hlavním ospravedlněním mosteckého projektu. V dědictví pojetí osvícenského absolutismu „revoluce shora" (např. vláda Josefa II.) transformované do „pečovatelské diktatury" (pojem charakterizující režim Německé demokratické republiky) vidí autor knihy zřejmě nejbytostnější specifikum státně socialistické verze modernity. Jde o způsob komplexní a zároveň výrazně autoritativní péče o občany, z níž není možné se žádným legálním způsobem vymanit – od narození ve sterilní porodnici až po „občanský" pohřeb v místně příslušném krematoriu. Alternativy existovaly, jiné levicové či progresivní vize pojímaly roli státu odlišně, jako garanta společenské rovnováhy, kompenzujícího nerovnosti a zajišťujícího „záchrannou síť". Takový stát korigoval životní realitu na základě požadavků zdola, ale neměl ambici shora tvořit realitu jinou.

Kromě naznačeného velkorysého měřítka promýšlení tématu vzbuzuje publikace *Most do budoucnosti* pozornost minimálně ve dvou ohledech. Prvním je kritická analýza praktického fungování modelu státního socialismu, který tu nevystupuje v předem dané

schematické roli. Autor nemá potřebu se vymezovat, vyřizovat si ideologické účty, zároveň režim neadoruje, ani za ním nostalgicky nesmutní. Pozoruje jednotlivé etapy státního socialismu, „jenž co do dominantních diskurzů ani co do praxe netvoří tak homogenní éru, jak by se mohlo zdát na základě vnějších (čistě politických) atributů. Likvidace a budování Mostu, v níž se odráží charakter poststalinské éry, reformního socialismu i normalizace, může k takovému zpřesnění napomoci" (s. 105).

Autorovi nic nebrání odkrývat jak univerzální principy fungování moci, tak až překvapivý vliv postupující globalizace. Zdrojem legitimity každého panství je podpora většiny ovládaných poskytovaná danému stavu fungování mocenské hierarchie – nebo alespoň pasivní smíření s ním. Ačkoli to systém na mnoha úrovních zabezpečeného autoritářského vládnutí nevyžadoval, usilovala KSČ po celé období vlády o legitimitu svého panství. Také proto sledovala nálady obyvatel a snažila se do jisté míry vycházet vstříc jejich požadavkům. Zároveň platí, že ani ostnaté dráty nemohly zabránit tomu, aby v socialistickém Československu neprobíhaly stejné procesy jako na Západě, byť s proměnlivou intenzitou a časovými posuny.

Druhým klíčovým ohledem, zvláště v čas výročí „sametové revoluce", je nepříjemně aktualistický objev trvající kontinuity témat minulého režimu spojených s inženýrským administrováním společnosti. Komunistický produktivismus, argumentující soběstačností ekonomiky i důraz na ekonomický profit, plynoucí v kapitalismu do soukromých rukou mohou být v důsledcích stejně destruktivní. Technokratická podoba modernity, která dle autora stála za zkázou starého Mostu, po roce 1989 neskončila. „Příběh tohoto města se stal ukázkou ničivé povahy komunistického produktivismu usvědčujícího komunistické vládce jako škůdce, neváhající fyzicky likvidovat vlastní zemi. Vytržení ze snu o vítězství nad bezohlednou mocí technicistního pojetí světa přišlo v roce 1993, v podobě likvidace Libkovic, severočeské vesnice založené ve 12. století. Tentokrát se nezachránil ani kostel... Cítíme, že žijeme v jiném světě, než v jakém vyrůstali naši rodiče. O to víc se divíme, že zároveň stále prohráváme v bitvách, jež přece už dávno měly patřit minulosti. Jak je to možné?" (s. 268).

Autor se nebojí formulovat ostře znějící závěry, které mohou vyznívat z hlediska stylu psaní vědeckých prací zavedeného v našem prostředí schematicky či „barvotiskově". Osobně si toho naopak vážím jako projevu svobody bádání.

Sixtus Bolom-Kotari

Sabine STACH
Vermächtnispolitik: Jan Palach und Oskar Brüsewitz als politische Märtyrer
(Moderne europäische Geschichte, Bd. 12)
Göttingen, Wallstein Verlag 2016, 511 s., ISBN 978-3-8353-1815-1.

Komparativní monografie německé historičky Sabine Stachové srovnává odkaz československého studenta Jana Palacha a evangelického faráře Oskara Brüsewitze, který se v srpnu 1976 upálil v sasko-anhaltském Žiči (Zeitzu) na protest proti útlaku církve v NDR. V recenzi bude sledován především československý historický kontext, německým